

Πεε: "ΔΙΑΒΑΖΩ"
τ. 374 · Μάιος 1997

Κ Ρ Ι Τ Ι Κ Η

Τραγικότητα και ρομαντισμός

Δημιούργημα καλπάζουσας
φαντασίας με απροσδόκητα
και παράξενα συμβάντα που
μπαίνουν στην υπηρεσία μιας
κατεξοχήν μυθιστορηματικής
ίντριγκας, ασυνήθιστης στη
μεταπολεμική μας
πεζογραφία

Σε όλη τη μυθιστορηματική διαδρομή του Νίκου Μπακόλα δύο πράγματα είναι αισθητά: μια διάσταση ρομαντική και μια αίσθηση των πραγμάτων τραγική. Ο ρομαντισμός τον φέρνει κοντά στη φύση και η συνείδηση της τραγικότητας στους αρχέγονους μύθους και στην ιστορία. Τους μύθους του τους διατρέχουν από την αρχή ως το τέλος οι έρωτες, τα φονικά και οι αιματηρές συγκρούσεις. Ένα τρίτο στοιχείο, μορφολογικό αυτό, είναι η εμμονή του στη συνειρμική αφήγηση και τους μακρούς μονολόγους που σχετίζονται με την παράδοση του εσωτερισμού της Θεσσαλονίκης την οποία συνεχίζει με τον τρόπο του.

Οι αναπολήσεις του από την καταβύθιση στο παρελθόν δεν έχουν καθαρότητα, γιατί στο Νίκο Μπακόλα βιώματα, γεγονότα και καταστάσεις μοιάζουν σαν να έχουν εισχωρήσει βαθιά σε ένα συνειδησιακό υπόστρωμα όπου παραμένουν μισοσβησμένα

και αμυδρά. Από εκεί αναδύεται με τη ροή της αφήγησης, αυτό το ποτάμι των θαμπών ρυθμικών μονολόγων, που αποσπιά από την ιλύ της μνήμης κομμάτια και τα φέρνει στην επιφάνεια, για να τα παρασύρει το σκοτεινό ρεύμα, καθώς κυλάει ασταμάτητα, μονότονο, αινιγματικό.

Το τελευταίο μυθιστόρημά του *Η ατέλειωτη γραφή του αίματος* (1996), που είναι το δέκατο κατά σειρά βιβλίο του, παρουσιάζει σε σχέση με την προηγούμενη δημιουργία του και ομοιότητες αλλά και ουσιαστικές διαφορές. Είναι δημιούργημα καλπάζουσας φαντασίας με απίθανα,

απροσδόκητα και παράξενα συμβάντα που μπαίνουν στην υπηρεσία μιας κατεξοχήν μυθιστορηματικής ίντριγκας, ασυνήθιστης στη μεταπολεμική μας πεζογραφία. Τα γεγονότα όμως δεν είναι εκτός τόπου και χρόνου, αλλά συνδέονται με τη νεότερη ιστορία από το Μεσοπόλεμο ως τη σύγχρονη εποχή. Εξετάζοντας κανείς το

Π Ε Ζ Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

ΝΙΚΟΣ ΜΠΑΚΟΛΑΣ

*Η ατέλειωτη γραφή
του αίματος*

Αθήνα, Κέδρος, 1996

μυθιστόρημα, απομακρυσμένος από τις πρώτες εντυπώσεις, παρατηρεί ότι η φαντασία και η πραγματικότητα, ο μύθος και η ιστορία, η ύπαιθρος και η πόλη είναι άρρηκτα ενωμένα από την πανουργία ενός ώριμου συγγραφέα. Στην αρχή φαίνεται ότι προηγείται ο μύθος με την έξαρση της φαντασίας στις περιπέτειες του ζεύγους των μνηστευμένων ως την τελική συνάντηση και το γάμο, οπότε παρεμβαίνει η ιστορία, η οποία δρα κυριαρχικά εμπλέκοντας όλα τα πρόσωπα στις παγίδες της. Η υπερβολή του φανταστικού στοιχείου παρατηρείται στη φύση. Η πλούσια σκηνογραφία ζωής από τη φύση μάς ξενίζει, γιατί δε μας είχε συνηθίσει σ' αυτό ως τώρα ο συγγραφέας. Σταδιακά φαίνεται να ισορροπούν τα δύο αντίμαχα στοιχεία.

Το μυθιστόρημα αποτελείται από 33 κεφάλαια και διαρθρώνεται σε τρία μέρη με διαχωριστικό όριο τη βιβλική λέξη κατακλυσμός. Στο πρώτο μέρος – «Πριν από τον κατακλυσμό» – η δράση εξελίσσεται στην εποχή του Μεσοπολέμου. Στο δεύτερο – «Κατακλυσμός» – στην Κατοχή και στην Αντίσταση, και στο τρίτο – «Μετά τον κατακλυσμό» – στον Εμφύλιο και τη δικτατορία του '67. Ο μύθος αρχίζει με το τριπλό φονικό του '23 και καταλήγει στα αιματηρά γεγονότα των εμφύλιων συγκρούσεων. Έξω από κάποιο χωριό της Χαλκιδικής, ένας νεαρός χωροφύλακας, καταγόμενος από τη Μάνη, τυφλωμένος από ερωτικό πάθος για μια νεαρή χήρα, τη σκοτώνει μαζί με την αδερφή της και στη συνέχεια αυτοκτονεί. Από το φονικό διασώζεται το μικρό κοριτσάκι της χήρας. Σε λίγο η μητέρα του φονιά, για να δημιουργήσει συγγενικές σχέσεις με την οικογένεια των θυμάτων, πείθει τον αξιωματικό φίλο της Μάρκο να αρραβωνιάσει το νεαρό γιο του Λάζαρο με τη μικρή ορφανή. Έκτοτε αρχίζει η οδύσεια των κάτω από μυστηριώδεις συνθήκες εξαφανίσεων και περιπετειωδών αναζητήσεων της μικρής Ρήνας ή Λαζαρίνας ή Ελισάβετ, των συμπτωματικών συναντήσεων και χωρισμού πριν από την τελική συνάντηση των δύο μνηστευμένων, την αναγνώριση και το γάμο. Όμως και μετά το γάμο τους και τη γέννηση της κόρης τους Αναστασίας όχι μόνο δεν τελειώνουν τα βάσανά τους, αλλά αρχίζουν καινούρια, καθώς εμπλέκονται στις εμφυλιοπολεμικές

συγκρούσεις και οι πρωταγωνιστές και τα άλλα πρόσωπα του μυθιστορήματος.

Στην *Ατέλειωτη γραφή του αίματος* παρατηρείται μια ευρηματική ευφορία ως προς την ποικιλία θεμάτων, προσώπου, ύφους, σκηνικών και προπάντων, ως προς την πλοκή. Οι περιπέτειες, με την κοινή και την αριστοτελική σημασία, και οι συμπτώσεις δημιουργούν την πλοκή. Μια μαγική ακολουθία υποψιών και θαυμάτων προειδοποιεί για την επικείμενη ανεύρεση της μνηστής, η οποία εντούτοις επιβραδύνεται, είτε γιατί δεν επιτυγχάνεται η αναγνώριση είτε γιατί μια νέα περιπέτεια εμποδίζει την εξέλιξη. Ένα κοριτσίστικο γέλιο προειδοποιεί για την επικείμενη εμφάνιση. Συμπτωματικά παρουσιάζεται η Ελισάβετ στον Λάζαρο, είτε ανάμεσα στα κοριτσάκια του ορφανοτροφείου είτε, λίγα χρόνια αργότερα, στο σπιτάκι της Καμάρας στη Θεσσαλονίκη, για να εξαφανιστεί πάλι. Τελικά η ομοιότητα μιας φωτογραφίας θα οδηγήσει το Λάζαρο στη σωστή κατεύθυνση και την πλοκή στη λύση της.

Στην ύλη του μυθιστορήματος συνεισφέρουν πολλές πηγές γνώσεων: γεωγραφία, μετεωρολογία, λαογραφία, κοινωνιολογία, ιστορία, λογοτεχνία, θρησκεία, εικόνες και παραστάσεις θρησκευτικές, ονόματα και σύμβολα χρησιμοποιούνται για να συνδέσουν το ανθρώπινο με το θείο δράμα. Παράδειγμα οι δύο γυναίκες με ονόματα της Γραφής – Βηθλεέμ και Γεθσημανή – που έρχονται στη Θεσσαλονίκη από την Πελοπόννησο, για να αναγγείλουν στο Λάζαρο την εκτέλεση του πατέρα του. Βασικά αντρικά πρόσωπα έχουν τα ονόματα των τεσσάρων Ευαγγελιστών: Μάρκος, Μαθιός (Ματθαίος), Λουκάς, Ιωάννης (Βροντερός). Περιγραφές και εικόνες παραπέμπουν σε παλιά λογοτεχνικά έργα. Η περιγραφή π.χ. της ζωής της μικρής ανάμεσα στα κοπάδια και στους ερωτύλους βοσκούς παραπέμπει στα ποιμενικά ειδύλλια και στο μυθιστόρημα του Λόγγου *Δάφνης και Χλόη*. Ο συγγραφέας, όπως και στη *Μεγάλη Πλατεία* έτσι και στην *Ατέλειωτη γραφή*, κινεί πολλά πρόσωπα με διαφορετική κοινωνική προέλευση, πνευματικότητα, ψυχολογία, χαρακτήρα. Η προέλευσή τους και η ομάδα στην οποία εντάσσονται επηρεάζουν την ψυχολογία τους. Με την παρουσίασή τους ο συγγραφέας κάνει εύστο-

Πεε: "ΔΙΑΒΑΖΩ"
τ. 374 · Μάιος 1997

χες κοινωνιολογικές, ηθολογικές, ακόμη και υφολογικές επισημάνσεις. Όλοι διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στα ιστορούμενα. Όλοι τους, από όπου κι αν ξεκινά ο καθένας, θα συναντηθούν στην ίντριγκα του μυθιστορήματος, όπως συναντιούνται τα ρυάκια και οι χείμαρροι στην κοίτη του ποταμού.

Αυτά τα πρόσωπα εμπλουτίζουν τους τύπους της νεότερης λογοτεχνίας μας. Είναι χαρακτήρες που αποκαλύπτουν με την εξέλιξη του μύθου ένα βάθος: ο Μάρκος, ο Μαθιός, ο Λουκάς, ο Λάζαρος και άλλοι. Μερικοί είναι ενδεχομένως προσωπεία, όπως ο Μαθιός και ο Λάζαρος. Ο Μαθιός με τον πλάνητα βίο του και τις δονκιχοτικές περιπέτειες έχει στοιχεία του θερβαντικού ήρωα: εραστής του παράξενου, προστάτης των κατατρεγμένων, πνεύμα αγαθοποιό. Ο Λάζαρος επίσης είναι ο μεγάλος Αθώς, άβουλο όργανο της θέλησης άλλων που τον χρησιμοποιούν για την προώθηση των σχεδίων τους. Όμως το έργο που του αναθέτουν το αποδέχεται ως Αποστολή, την οποία εκπληρώνει με τη θυσία της ζωής του.

Σε αρκετές σελίδες του μυθιστορήματος στήνεται ένα σκηνικό με στοιχεία που τα συναντάμε και στη νουβέλα *Η Κεφαλή* (1994). Οι δράστες και στα δύο κείμενα έχουν ορισμένες συγγένειες. Ο Κωνσταντίνος ή Κωστούλας της *Κεφαλής* και ο Λάζαρος της *Ατέλειωτης γραφής* είναι πρόσωπα που τα γέννησε ο ίδιος δημιουργικός προβληματισμός. Ορισμένες σελίδες του μυθιστορήματος, όπως αυτές που αναφέρονται στην περιπλάνηση του Λάζαρου κοντά στο μοναστήρι της Αγ' Αναστασίας, καθώς πήγαινε να οργανώσει ενόπλους στη Γαλάτιστα κατά τον Εμφύλιο (σσ. 556-558), παραπέμπουν σε σχετικές σελίδες της *Κεφαλής*, όπου περιγράφεται η περιπλάνηση του Κωνσταντίνου μετά την απότμηση της κεφαλής του Παύλου Μελά, καθώς βάδιζε μέσα στη βροχή με κατεύθυνση το Πισοδέρι, τον τόπο του ενταφιασμού. Και οι δύο ήρωες αντιλαμβάνονται την εντολή που τους δόθηκε ως Αποστολή. Ο συγγραφέας τονίζει την αθωότητα του ήρωά του. Και αφήνει ίσως να διαφανεί ένας σκοτεινός και αναίτιος φόβος που ο ήρωας πιστεύει ότι θα τον αποτρέψει με τη διεκπεραίωση της μυστικής εντολής.

Γ.Δ. Παγανός